

Duisterheid en helderheid bij Martin Heidegger

Bram Zoon

De aantrekkingskracht van Martin Heidegger (1889 - 1976) ligt in de combinatie van *duisterheid* om - bijna - het onzegbare te denken en te zeggen en de *helderheid* van diens taalbeheersing.¹ In de komende tekst tijd wil ik hier wat dieper op ingaan.²

Martin Heidegger! Een filosoof met een zeldzame denkkraft en unieke wijsheid, iemand die me al enige tijd boeit. Het vermoeden dat deze, niet onomstreden, denker een van de oorspronkelijkste filosofen is van de twintigste eeuw heeft zich dan al enige tijd van me meester gemaakt.

Een van de bijzonderheden van Heidegger is het feit dat hij God loslaat, dit mag misschien op het eerste oog verontrustend zijn dat is het bij nader inzien *niet*. Heidegger wil namelijk iets meedelen [laten verschijnen] dat voorbij de taal ligt. Hij stelt zich ten doel om tot een betekenis te komen die achter God schuilgaat of verborgen is, daarbij tast hij de mogelijkheden van de taal en het denken af, dit plaatst hem voor grote [filosofische] problemen. Hij valt hierbij op door zijn zorgvuldige en doordesemde denktrant.

God zoals wij die kennen, is voortgekomen uit historisch bepaalde [joods-christelijk] ideeën en talige constructies. Deze ingevingen en voorkeuren zijn opgenomen en vastgelegd in een formele leer, taal, gedrag [geboden en verboden] en talrijke [kerkelijke] instituties. De God van liefde, verzoening en wedergeboorte verdwijnt bij Heidegger uit beeld, toch blijven verwijzingen en connotaties hieromtrent [steeds] meespreken. Dat komt omdat we, ook al zijn we nog zo knap en begaafd, altijd gebonden zijn aan het talig, cultureel kader, waar we onlosmakelijk deel vanuit maken. Steeds hebben we te maken met dergelijke of soortgelijke contexten en het feit dat we als we waarheidsgetrouwe uitspraken willen doen [en dat is Heideggers ambitie] deze daardoor te kort schieten.

Heidegger legt het accent op de ‘echte’ oorsprong, bij datgene wat zich onttrekt aan elke formulering. Hij beschermt en koestert [‘hoedt’] het ‘grote geheim’ nadrukkelijk. Het verwijst naar de volstreekte leegheid, ‘Uw Gruwelijke Majesteit’, zou Gerard Reve dit later noemen, het grote niets achter de dingen en verschijnselen, waarin we stilvallen - in de tijd. Zonder illusies te hebben of te koesteren over onze plaats of ‘bedoeling’ in de kosmos, of wat dan ook [en waarin we mogelijkkerwijs ‘biddend’ verblijven].

Het lijkt erop dat hij later opnieuw toenadering zoekt tot deze christelijke geloofsstructuur en er via ‘gelatenheid’ uiteindelijk - op het einde van zijn leven – toch weer bij terugkeert. Later wil ik hier op terugkomen en kijken of er inderdaad sprake is van een transformatie of van een verschuiving in zijn denken.

Heidegger scheidt met zijn unieke wijze van vragen en bijzondere wijze van denken openheid voor het onzegbare, het andere, dat (nog) verborgen is, dat (nog) niet kan verschijnen. Verschijning

¹ Pieter Lemmens schrijft – bij het verschijnen van de vertaling van *Zijn en tijd* - het volgende: ‘Heideggers werk draagt een “authentieke duisterheid” [dit heeft Lemmens weer ontleend aan Cornelis Verhoeven, 1928 – 2001] die het (noodzakelijke) resultaat is van een worsteling met de taal, in een poging om het nagenoeg onzegbare te zeggen, en niet een duisterheid uit gebrek aan taalbeheersing, nauwkeurigheid of denkhygiëne. Van de drie laatstgenoemde gebreken kan het talige en wijsgerige genie dat Heidegger onmiskenbaar was, onmogelijk worden beticht.’ Bron: Pieter Lemmens, *Boekbespreking bij de vertaling van “Zijn en tijd” door Mark Wildschut*, 1998.

² In mijn blog van 28 oktober 2015 heb ik hierop alvast een voorschotje genomen: <http://www.bramzoon.com/weblog/de-omkering-naar-het-zijn/>

['het vrije vragen'] en onthulling ['destructie van oude denkpatronen'] gaan bij hem hand in hand. Hij weet dat het spreken over of het toeschrijven van eigenschappen van 'God' strijdig zijn met het feit dat er niets over 'de echte oorsprong' gezegd kan worden; we hebben daarom hieromtrent te zwijgen. Diens nadrukkelijke zwijgen over de christelijke God kan dan ook worden opgevat als een eerbetoon aan het *geloof* en *gebed*.

Heidegger spant zich met zijn behandeling van de *Zijnsvraag* in om het onzegbare met zijn bijzondere denktrant en unieke taal te omcirkelen en te onderstrepen. Deze weloverwogen paradox of spanningsverhouding tussen verborgenheid en de mate van onthulling, tussen *Zijn* en *niet-Zijn*, tussen 'God' en mens maakt zijn werk zo buitengewoon intrigerend.³

De vraag blijft hoe we het 'grote geheim' nu eigenlijk dienen te zien, of benaderen, moeten we categorisch [blijven] zwijgen, het - de geheime-nis - eerbiedigen, in takt laten [aannemende dat deze er is]? Of hoe kunnen we spreken door niet te spreken? Enkel via lichaamstaal?

Heideggers denken heeft een ander beroep op me gedaan dan ik tot nu toe gewend was. Hij bepleit een leegmaking van onszelf opdat het *zijn* zich kan tonen. Dergelijke overwegingen kwam ik tot voor kort alleen tegen bij Meister Eckhart, Heinrich Seuse en bij Johannes Tauler.

'Sterf, opdat je leeft'. Dat is de kern van het denken van deze mystici. De mens moet aan zichzelf ten onder gaan, om zich met God te kunnen verenigen. Het is bij deze mystieken een spreken en schrijven over God dat het [opvorderende] denken wil breken en tot zwijgen brengen.⁴ Toch is het een grote vergissing om te zeggen dat Heidegger een rooms katholiek denker was; dat laat onverlet dat hij oorspronkelijk wel van katholieke huize was en met het geloof van zijn komaf zijn hele leven heeft geworsteld. Kan Heideggers 'voltrekkend denken' in dit licht aanvullend werken op de *mystieke praktijk* en in hoeverre is dit het geval, met zijn latere 'gelatenheid'?

'Het gaat hierbij niet, en [de latere] Heidegger beklemtoont dat, om een gezochte, gekunstelde stemming, om een met inspanning verkregen instelling, maar omgekeerd: "Wat telt is de gelatenheid van de alledaagse vrije blik." In het leven van alledag is het ons vaak leeg te moede, zegt Heidegger, maar we dekken die leegte even alledaags ook meteen weer toe. Hij roept ertoe op dat haastige toedekken een tijdje- een vervelend tijdje – na te laten. Maar dat nalaten is filosofisch zwaar bevochten, want het druist in tegen de spontane alledaagse neiging om aan de wereld te willen vervallen en er niet, zoals in het verduren van het lege ogenblik, uit te vallen. Maar het helpt allemaal niets: zonder dat eruit vallen, zonder die "verlorenheid" en "verlatenheid", zonder die leegte kunnen we het filosoferen niet hebben [of ondervinden]. Heidegger wil laten zien hoe de filosofie, het filosoferen [toch] uit het niets van de verveling [of uit angst] wordt geboren.'⁵

Dit is in het de bijzondere beroep die Heidegger op ons doet, hij nodigt ons uit om de lokroep van ons wezen - op een geheel andere wijze dan we gewend zijn – *gelaten* [de oudere of latere Heidegger] te ondergaan en tot uitgangspunt van ons leven te nemen. Het wezenlijke moet of kan evenals het *Zijn* beleefd worden in het onzicht- en onzegbare.

³ Dat niet iedereen hier zo over denkt mag bijvoorbeeld blijken uit het werk van Herman Philipse: 'Het is dood- en doodzonde dat er zoveel geestelijke energie in deze denker gaat zitten. Verspilde moeite.' 'De heimelijke koning heidegger in holland', <http://www.groene.nl/artikel/de-heimelijke-koning-heidegger-in-holland> en <http://www.trouw.nl/tr/nl/5009/Archief/article/detail/2648474/1998/06/05/Herman-Philipse-hoogleraar-filosofie.dhtml>

⁴ Maarten J.F.M Hoenen - *Terug naar de oorsprong*, in *Het boek van de waarheid* [Heinrich Seuse] en *In de afgrond van zijn oorsprong* [Johannes Tauler] 2004, pag. 211.

⁵ Rüdiger Safranski - *Heidegger en zijn tijd* (2000) pag. 243.

©Bram Zoon (april 2016)

Bronnen:

Eddo Evink – *Het verlangen alles te zeggen*, *Krisis* 75, 1999-2.

Pieter Lemmens, *Boekbespreking bij de vertaling van 'Zijn en tijd' door Mark Wildschut*, 1998.

Rico Sneller – *Hoe niet te spreken*, 1987.